

[„Nepolitická politika“ filosofa a její výsledky (na příkladu Sókrata)]

29. IX. [770929-2]

(63) (1) (SSaŽ – Vysočany, 29. 9. 77 dopol.)

Jestliže se musíme vzdát myšlenky, že by tu byla nějaká osvětlená ruka, která by přiměla či přímo donutila filosofy, aby se ujali vlády (jak má na mysli Platón), pak nezbývá než přeložit celý spor dovnitř filosofova uvažování a rozhodování. A pak musíme přesně interpretovat filosofovy důvody, proč nechce vládnout, ale také filosofovy důvody, proč nenechává politický život za svými zády, ale proč se – alespoň v určitých situacích, anebo možná vždy, to ještě musíme prozkoumat – politicky angažuje. A z toho pak můžeme vyjít, abychom blíže rozpoznali, jakým způsobem se může a smí filosof politicky angažovat, jak může a smí vstoupit na politické kolbiště, aby neztratil svou „duši“, tj. aby nezaprodal své postavení a poslání filosofa. Jak může spojit filosof oba tyto požadavky tak, aby oba v podstatě zachoval, tedy aby jeden nevylučoval druhý, jak se zdá být na první pohled nezbytné? Jak se může filosof vyvarovat účasti na vládě a zároveň nezanedbat svou občanskou povinnost? Odpovědí ze strany Platóna je postava a osud Sókratův. Zásada Sókratova spočívá jednak ve vztahu k zákonům: je třeba je zachovávat, i když se náhle obrátí proti nám. (Pokud máme proti nespravedlivým zákonům, tj. špatným zákonům výhrady či námítky, musíme je uplatnit dříve, ne až ve chvíli, kdy jsme jimi postiženi sami.) Ale v konkrétním občanském životě nezná filosofie žádná tabu: Sókratés oslovuje přední politiky stejně jako jiné občany a klade jim často otázky velmi nepříjemné; nejednou se takový přední občan ukáže ve velice nepříznivém světle. A následky si pak Sókratés **musí** přičíst; spousta lidí na něho má spadeno a v podstatě jen čeká, aby se mohli přidat, až Sókratés bude v úzkých. To znamená: Sókratés se nedrží zpátky, ale vyslovuje se ke všemu veřejně, i když to je neoportunní. Proč to dělá? Protože má a zná svou politickou odpovědnost. Naproti tomu netouží po tom, aby sám vládl; proto si může dovolit říkat i věci neoportunní. Mnoho lidí má na své straně, ale mnoho lidí si také staví proti sobě. I když se dostane před soud, není to vpravdě on, kdo je především souzen, nýbrž na soudě se ocitají především jeho soudci. Tak Sókratovy činy i jeho pasivita, jeho otázky i poslušnost zákonů, celý jeho život i smrt slouží tomu, aby se celá společenská i politická situace ukázala ve světle pravdy, tj. jako to, čím vskutku jest. Na tom lze dobře vidět, že prostředky filosofovy mohou být také politické (mimo jiné), ale

že cíl, k němuž tyto prostředky míří, je čímsi docela jiným, než bývá v politické práci zvykem, tj. že ve skutečnosti nejde o cíl politický, resp. nikoliv politický v běžném smyslu. Filosofie (a filosof) sestupuje na politickou scénu nikoliv proto, aby na ní něco změnila (alespoň nikoliv především a na prvním místě), nýbrž aby se sama tato scéna ukázala v plném, ostrém světle. Sama přítomnost filosofie už napomáhá tomuto prosvětlení scény: každý zásah proti takové filosofii je jenom dokreslením situace, jenom novým světlem, dalším prosvětlením, jímž sama situace na sebe vypovídá, čím vsutku jest. A protože čím je situace horší a zvlé větší, tím se jako taková musí také vyjevit, je zřejmé, že ukazovat takovou hroživou situaci si nepochybně vyžádá i oběti; a v neposlední řadě oběti ze strany samotné filosofie. A filosofie, resp. filosof se nesmí bránit se do takové nepříjemné situace dostat, nýbrž i na „kříži“, na „hranici“, na „soudě“, před „číší bolehlavu“ atd. musí doposledu svědčit o pravdě a zůstat svědkem pravdy. Tady se rozcházejí dvě cesty politické angažovanosti či aktivity: buď se pokusíme ovládnout politické páky a mechanismy – anebo se orientujeme na to, že pozoruhodné procento lidí se dá přesvědčit, že pravda, spravedlnost, právo je víc než jakékoliv jejich pouhé zájmy. Politika „politická“ či profesionální je výrazem zájmů, které jsou však vždycky víc nebo méně omezené, tj. jsou to zájmy větší nebo menší skupiny, i když bývají vydávány za zájmy obecné. Naproti tomu politika „nepolitická“ je otevřeností vůči pravdě a vůči „nekonečným zájmům“ či spíše „nekonečným cílům“, jichž nelze jednou provždy dosáhnout, nýbrž jichž je zapotřebí vždycky znovu usilovně dosahovat. Politický cíl je takový, jehož lze vhodnými prostředky za vhodných okolností dosáhnout; naproti tomu nepoliticky-politický cíl je takový, že se o něj musí lidé vždycky znovu snažit, že nikdy není ani po největším vítězství ničím daným, žádným jednou provždy dosaženým výdobytkem, nýbrž jakousi ustavičnou výzvou, která nás vyvádí ze všeho daného a hotového a která nás odvádí od výsledků, jichž jsme dosáhli, a vede nás vždycky dál. Na zemi nebude nikdy dost spravedlnosti, nikdy dost pravdy. Prosadíme-li pravdu a spravedlnost v konkrétním jednom zápase, stojí před námi celá řada dalších případů, z nichž se nemůžeme vyvléci poukazem na to, čeho už bylo dosaženo. Každé odvolání na „dosavadní úspěchy“ znamená pak jen písek v očích a odvádění pozornosti od úkolů, které nás čekají. Filosof bude všem vládcům vždycky nepříjemný, že nezůstane stranou a nebude si hrát na vyhraženém písečku, ale bude ukazovat na to, co splněno nebylo, jaká očekávání byla zklamána a která práva a které svobody zůstaly nenaplněny, nebo dokonce byly porušeny a ohrožovány.